

до суда, использовали такие незаконные действия, как провокации, «выбивание» свидетельств, подкуп и шантаж. Большинство участников этих организаций осуждено советской властью на длительные сроки – от 10 до 25 лет исправительно-трудовых лагерей.

Ключевые слова: ГУЛАГ, Закарпатье, антисоветские молодежные организации, заключение, «враги народа».

Serhiy Gordiychuk, Vasyl Mishchanyn

ANTI-SOVIET ACTIVITIES OF YOUTH ORGANIZATIONS IN THE TRANSCARPATHIAN REGION (1946–1956)

On the basis of documentary materials, mainly Archive of the Security Service of Ukraine and personal memories of repressed youth, published in Ukraine since independence, the article analyzes the activities of secret youth organizations in the Transcarpathian region in the first decade after the establishment of Soviet power in the province. The youth, who was born and grew up in times of Czechoslovak democracy, could not accept the new government infringement of political rights of the population, retaking land of their parents in the days of «complete collectivization», destruction of the Greek Catholic church planting or atheism. The article indicates the types of resistance – distributing leaflets of anti-Soviet content or direct calls to withdraw from the USSR. On the other hand the authors reveal illegal actions of state security workers and investigative agencies are to bring the case to court using such illegal actions as a provocation, knocking evidence, leaving suspects without food and water, bribery and blackmail. Most members of these organizations were sentenced to terms of 10 or 25 years of corrective labor camps.

Key words: GUTAB, Transcarpathia, anti-soviet youth organization, imprisonment, «enemies of the people».

УДК 329 (477) «19» НРУ

Олена Шипотілова

ПРОСВІТНИЦЬКО-БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛАЇВСЬКОЇ КРАЙОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ (1991–1996 РР.)

У статті проаналізовано та вивчено вплив на громадськість Миколаївської області просвітницько-благодійної програми Народного Руху України і характеристика діяльності рухівців в цьому напрямку. Автор намагався об'єктивно висвітлити поставлену проблему в науковій статті, тому звертається до неопублікованих архівних документів Миколаївської крайової організації Народного Руху України, а також до рухівських і регіональних газетам.

Ключові слова: Народний Рух України, Миколаївська крайова організація Народного Руху України, рухівці, соціальний проект, громадськість.

Громадсько-політична діяльність Народного Руху України (далі – НРУ) має різні напрями партійної роботи в регіонах. Передусім організація сприяє розвитку історико-культурного та духовного життя українців. З р. в рік рухівці продовжували вести просвітницьку та благодійну діяльність.

Наукові дослідження рухівської проблематики спираються на праці О. Гараня [1], В. Ковтуна [2], Г. Гончарука [3], а темі політичної палітри Миколаївської області, присвячені монографії М. Шитюка [4], О. Яцунської [5]. У цих роботах простежується процес заснування НРУ та його громадсько-політична діяльність. Однак є потреба комплексного дослідження проблеми просвітницько-благодійної програми рухівців на території Миколаївщині, яка не набула широкого вивчення у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Цей факт й обумовлює актуальність обраної теми.

Метою дослідження є об'єктивне висвітлення просвітницько-благодійної роботи Руху та характеристика діяльності його активістів у зазначеній сфері. Автор статті опирається на неопубліковані документи і матеріали архіву Миколаївської крайової організації НРУ, а також на регіональну та рухівську пресу.

Основним напрямом просвітницько-благодійної програми НРУ є співпраця з молоддю. Тому в 1990 р. НРУ, Українська республіканська партія (далі – УРП), Товариство української мови імені Т. Шевченка (далі – ТУМ) та Союз українок вперше організують поїздки школярів півдня, сходу до Західної України на святкування Різдвяних свят [6, с. 2].

Упродовж 5–11 січня 1991 р. 47 дітей танцювального дитячого колективу під керівництвом Л. Самчинської, були запрошені Тернопільською крайовою організацією НРУ, відвідали своїх ровесників під час святкування Різдва.

Південноукраїнці потрапили в Борщівський район, де приїзд делегації очікували представники сільських сад і голови осередків НРУ. Бажаючих прийняти дітей з Миколаївщини виявилось у декілька разів більше, ніж прибулих. Їх мало бути більше, але з різних обставин та утисків деякі відмовилися від подорожі. Уже після Різдвяних свят на Тернопільщині, на шпальтах газети «Контакт» Л. Самчинська спробувала розвінчати у громадськості думку про влаштовану рухівцями нібито політичну акцію та спробу вплинути на світогляд дітей, нав'язати націоналізм, спотворити їх уявлення про СРСР. Як відмічав керівник танцювального ансамблю: «Ми захистились на звання народного і хотіли відмітити цю подію туристичною поїздкою. Але ж де дістати путівки? А тут така пропозиція. Ми її прийняли і гадати не мали, що це може мати політичне забарвлення» [7, с. 3].

Слід зазначити, що за словами Л. Самчинської, колектив жодних стосунків з представниками НРУ не мав, окрім того, що рухівці їх зустріли, а потім увесь час вони спілкувалися з пересічними громадянами [8, с. 4].

У 1992 р. на Різдвяні свята подорож до Галичини здійснили представники шкільних гуртків десятка районів міст Миколаєва та Південноукраїнська – а це понад 500 осіб. Вони завітали до Івано-Франківської, Львівської і Тернопільської областей [9, с. 2]. З архіву Миколаївської крайової організації НРУ відомо, що членами організації розроблена концепція соціального проекту «Діти України». У рамках проекту такі подорожі до Західної України на Різдвяні свята стали традиційними. Головною метою програми «Діти України» було сприяння виховному процесу, відродженню духовності, поглиблення знань з історії України, знайомство з визначними природними пам'ятками різних регіонів, розширення фольклорних пізнань, формування національно-свідомої особистості [10, арк. 5].

Основні положеннями соціального проекту «Діти України»: створення молодіжно-патріотичних об'єднань (культурологічних, спортивних, військово-патріотичних, політичних та ін.); поїздки дитячих делегацій на святкування релігійних свят в інші регіони України (Різдвяні, Великодні свята), обмін дитячими фольклорними гуртами та виконавцями під час канікул та на державні свята, приїзд дитячих делегацій з інших регіонів України для спільної праці під час літніх канікул; спільні фестивалі дитячих художніх гуртів та театрів, обмін дитячими художніми пересувними виставками (вишиванка, гравюра, різьбярство, малярство); участь дітей з різних регіонів України в археологічних експедиціях; спільні збори дитячих молодіжно-патріотичних організацій туристичного спрямування (Пласт, походи по рідному краю та ін.), розвиток дитячого туризму через створення сітки малих підприємств; обмін учительськими делегаціями з різних регіонів України, проведення спільних семінарів з вивчення історії, національних традицій, поширення та популяризація літературно-художніх видань; розвиток української народної, церковної, молодіжної музичної творчості [11, арк. 5–6].

Таким чином, згідно з основними положеннями проекту, НРУ на теренах області генерував ідеї незалежності, національно-культурного відродження та повернення до історичних витоків українців. За повідомленням газети «Радянське Прибужжя» від 29 квітня 1993 р. на військовий аеродром Кульбакіне міста Миколаєва літаком військово-повітряних сил України доставлено гуманітарну допомогу з Голландії на суму 2,5 млн доларів США. Адресант вантажу – Миколаївська крайова організація НРУ. Основна частина гуманітарної допомоги розподілена між дитячими закладами охорони здоров'я в рамках соціальної програми «Діти України». Контроль за розподілом медичної техніки та препаратів покладено на спеціально створену комісію з представників крайового Руху та Миколаївської облдержадміністрації [12, с. 1].

Варто відмітити, що за п'ять рр. існування програми, кількість її учасників збільшувалася, про що свідчать численні листи від імені директорів шкіл, виховних закладів Миколаївщини з проханням залучити дітей до святкування Різдвяних свят у Західній Україні [13, арк. 8–13]. Впродовж 1991–1995 рр. кількість дітей, що відвідали заходи зросла всемеро. Понад 350 дітей Миколаївщини в 1995 р. святкували Різдво Христове у Тернопільській, Львівській і Івано-Франківській областях.

Ще одним важливим аспектом співробітництва НРУ з молоддю стала програма «Весна України» – створення молодіжного патріотичного Руху. 16 жовтня 1993 р. проведено установчі збори молодіжної організації. Згідно з ухвалою IV-х зборів НРУ, ця організація мала формуватися як самостійне громадське об'єднання, а її співпраця з НРУ здійснюватися у формі асоційованого членства в організаціях Руху відповідного рівня [14, арк. 2].

Першими на заклик створення молодіжної організації відгукнулися рухівці Миколаївщини. 30 жовтня 1993 р. Рада Крайового Руху прийняла спеціальну ухвалу [15, с. 4]. Головними завданнями, що втілювалися в «Ухвалі Молодіжної організації в Миколаївській області» були: обстоювання ідей

державності, демократії, побудови відкритого громадського суспільства; пропагування політичної лінії Народного Руху України та забезпечення її підтримки в молодіжному середовищі; посилення інтелектуального та організаційного потенціалу НРУ шляхом залучення молоді до роботи в структурах Руху; формування нового покоління українських політиків – людей високої громадянської гідності, глибокої освіченості, демократичної орієнтації; участь у виборчих кампаніях Руху та дієву підтримку молодих кандидатів від НРУ на виборах до органів влади всіх рівнів [16, с. 4].

Члени молодіжного Руху впродовж 1993–1996 рр. взяли участь в організації благодійних концертів у містах Миколаєві, Херсоні, Києві, Харкові; у конкурсі «Червона Рута»; проводили акції та заходи на підтримку чистоти довкілля; брали участь у соціальному проекті «Діти України». У політичній діяльності молодіжний Рух організував збір підписів на підтримку Конституції України, брав участь у антикомуністичних мітингах тощо [17, арк. 18].

Варто підкреслити, що Миколаївський крайовий Рух став організатором вертепних гастролей в області. Вперше вертепи із західних областей на Миколаївщину завітали ще взимку 1990–1991 рр. Вони були запрошені головою міськвиконкому міста Південноукраїнська М. Тульським та головою міської організації НРУ Ю. Діденком, які відправили телеграму-запрошення до НРУ (м. Львів). Також організатори заздалегідь узгодили приїзд артистів із міським управлінням культури Південноукраїнська. Три вертепи з Тернопільщини мали прибути до Південноукраїнська, а один вертеп з Львівщини до Веселинового [18, с. 3].

Варто зазначити, що активна участь у військових справах стала можлива завдяки тісній співпраці крайового Руху зі спілкою офіцерів Миколаєва. Через структури Руху військовослужбовцям передано допомогу у вигляді літератури, національною символіки, прапорів тощо [19, с. 1].

Не оминули увагою рухівці і сферу освіти. Миколаївський крайовий Рух сприяв безумовному виконанню державними структурами «Закону про мови в Україні» 1989 р. У 1991 р. саме за ініціативи Південноукраїнського осередку НРУ та директора Львівської середньої школи № 89 Є. Лукаевич придбано 50 комплектів підручників державною мовою для щойно відкритих українських класів у м. Південноукраїнську [20, с. 1].

У 1992 р. члени крайової організації у відкритому листі до голови Миколаївської обласної державної адміністрації А. Кінаха порушили питання про переведення шкіл, розміщених на території області, на викладання предметів українською мовою та висловили глибоку стурбованість у зв'язку з безупинною антиукраїнською діяльністю державних чиновників [21, с. 2].

Рухівці підкреслювали, що впродовж останніх рр. робилося і робиться все, щоб затримати в Миколаєві процес відродження української мови та культури. Станом на початок 1992 р. не відкрито жодної української школи (досить цікавим видається той факт, що початкові українські класи в російських школах заступник голови міськвиконкому п. Ковальська називала українськими гімназіями та школами). У м. Миколаєві також відсутні українські училища, середні та вищі учбові заклади. У зв'язку з призначенням головою обласної держадміністрації А. Кінаха, рухівці звернулися до нього з проханням підтримати їх пропозиції. У листі Миколаївського крайового Руху сформульовано наступні вимоги: дотримуватися всім державним структурам Миколаївської області «Закону про мови в Україні»; переведення з 1 вересня 1992 р. на українську мову викладання інститут культури, педінститут, культурно-освітнє училище, музучилище, сільгоспінститут; перевести з 1 вересня 1992 р. в МКІ щонайменше дві академічні групи на українську мову викладання; відкрити з 1 вересня 1992 р. в суднобудівному технікумі щонайменше одну групу з українською мовою викладання [22, с. 2].

Крім того, Миколаївська крайова організація НРУ посприяла у 1993 р. відкриттю на базі школи № 5 української гімназії, а у 1994 р. за її ініціатив організовано Міжнародну вчительську конференцію, у роботі якої брали участь і активісти крайового Руху. У м. Очакові місцевий осередок НРУ започаткував школу англійської мови. Також рухівці активно підтримали відкриття Арбузинської заочної духовної школи, яка мала виховувати священнослужителів для української церкви [23, с. 2].

Згідно із даними газети «Радянське Прибужжя» від 20 липня 1993 р., при Миколаївському Русі створено службу юридичного захисту громадян України під керівництвом юриста А. Іванюченка. Служба надавала допомогу багатьом клієнтам, особливо фермерам Миколаївщини у питаннях одержання землі та захисту їх прав й інтересів [24, с. 2].

У зв'язку з агресією Росії проти Чеченської республіки Ічкерія, НРУ звернувся до населення області через газету «Український Південь» з метою зібрати гуманітарну допомогу [25, с. 6]. У 1995 р. відправлена перша партія гуманітарного вантажу на кількасот мільйонів карбованців.

Отже, НРУ на території Миколаївщини реалізував чітку, послідовну просвітницько-благодійну програму. Ця діяльність Миколаївської крайової організації НРУ охоплювала декілька напрямів: благодійний, співпраця з молоддю, сфера освіти. З метою підтримки талановитої молоді Миколаївський крайовий Рух засновує соціальний проект «Діти України», в рамках якого сприяє

виховному процесу, відродженню духовності, поглибленню знань з історії України, знайомству з визначними природними пам'ятками різних регіонів, розширенню фольклорних пізнань, формуванню національно-свідомої особистості. У сфері освіти, Миколаївська крайова організація НРУ підняла питання про переведення на українську мову викладання шкіл, середніх та вищих учбових закладів області. Благодійна справа Руху передбачала допомогу в юридичній консультації незахищеному та малозабезпеченому населенню регіону. Миколаївська крайова організація НРУ отримувала гуманітарну підтримку з Голландії, збирала пожертви для чеченського народу.

Подальшою перспективою дослідження є систематизація та аналіз документів архіву Миколаївська крайова організація НРУ, що дасть можливість представити більш повну картину просвітницько-благодійної програми НРУ, також простежити співпрацю активістів з іноземними спонсорами, які всіляко підтримували проведення різного роду виховних та освітянських заходів.

Список використаних джерел

1. Гарань О. Убити дракона. З історії Руху та нових партій України: [монографія] / О. Гарань. – К.: Либідь, 1993. – 198 с.
2. Ковтун В. Історія Народного Руху України: [монографія] / В. Ковтун. – К.: Факт, 1999. – 407 с.
3. Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія: [монографія] / Г. І. Гончарук. – Одеса: Астропринт, 1997. – 380 с.
4. Шитюк М. М. Повне зібрання наукових праць. / М. М. Шитюк. – Т. 3. – Миколаїв: Вид-во Ірини Гудим, 2010. – 493 с.
5. Яцунская Е. А. Николаев от перестройки к независимости: историко-политический анализ / Е. А. Яцунская. – Николаев: ВАРТ, Шамрай, 2008. – 324 с., 16 с.
6. Знайомство з Україною // Західний кур'єр. – 1991. – № 3. – 10 січня.
7. У нас так не вміють // Контакт. – 1991. – № 6. – 18 січня.
8. У нас так не вміють // Контакт. – 1991. – № 6. – 18 січня.
9. «Чи страшний Рух на Миколаївщині?» // Український Південь. – 1993. – № 1. – 12 листопада.
10. Архів Миколаївської крайової організації Народного Руху України (далі – АМКО/НРУ), ф. 1, оп. 1, спр. 14, 103 арк.
11. АМКО/НРУ, ф. 1, оп. 1, спр. 14, 103 арк.
12. Тільки факти // Радянське Прибужжя. – 1993. – № 49. – 29 квітня.
13. АМКО/НРУ, ф. 1, оп. 1, спр. 15, 84 арк.
14. АМКО/НРУ, ф. 1, оп. 1, спр. 16, 112 арк.
15. Ухвала Ради Миколаївської крайової організації Народного Руху України. – 30 жовтня 1993 р. // Український Південь. – 1993. – Число 1. – 12 листопада.
16. Ухвала Ради Миколаївської крайової організації Народного Руху України. – 30 жовтня 1993 р. // Український Південь. – 1993. – Число 1. – 12 листопада.
17. АМКО/НРУ, ф. 1, оп. 1, спр. 16, 112 арк.
18. Про перебування вертелів у місті Південноукраїнську // Контакт. – 1991. – № 6. – 18 січня.
19. Телеграма жителям Жидачівського району Львівської області, районній організації Народного Руху, голові Жидачівської р. о. Руху Богдану Михайлюку // Українській Південь. – 1994. – № 41. – 1 грудня.
20. Щирий привіт зі Львова // Контакт. – 1991. – № 77. – 1 жовтня.
21. Виконувати закон про мови! Відкритий лист голові Миколаївської обласної державної адміністрації Анатолію Кінаху // Південна правда. – 1992. – № 94. – 9 липня.
22. Виконувати закон про мови! Відкритий лист голові Миколаївської обласної державної адміністрації Анатолію Кінаху // Південна правда. – 1992. – № 94. – 9 липня.
23. Рух – робота на перспективу // Український Південь. – 1995. – № 6. – 9 лютого.
24. НРУ: «За найбільші економічні, наукові, культурні зв'язки з усіма» // Радянське Прибужжя. – 1993. – № 84. – 20 липня.
25. Заява IV обласної конференції Миколаївської крайової організації НРУ // Український Південь. – 1995. – № 5. – 2 лютого.

Елена Шипотилова

ПРОСВЕТИТЕЛЬСКО-БЛАГОТВОРИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НИКОЛАЕВСКОЙ КРАЕВОЙ ОРГАНИЗАЦИИ НАРОДНОГО РУХА УКРАИНЫ (1991–1996 ГГ.)

В статье проанализировано и изучено влияния на общественность Николаевской области просветительско-благотворительной программы Народного Руха Украины и характеристика деятельности руховцев в данном направлении. Автор пытался объективно осветить поставленную проблему в научной статье, поэтому обращается к неопубликованным архивным документам Николаевской краевой организации Народного Руха Украины, а также к руховским и региональным газетам.

Ключевые слова: Народный Рух Украины, Николаевская краевая организация Народного Руха Украины, руховцы, социальный проект, общественность.

Olena Shypotilova

THE EDUCATION AND CHARITY MYKOLAIV REGIONAL ORGANIZATION NARODNY RUKH OF UKRAINE (1991–1996)

The article is analyzed and studied the effect on public Mykolayiv region education and charitable programs Narodny Rukh of Ukraine and characterization of ruhovtsev in this direction. Author tried to objectively illuminate the question put in this scientific article, so refers to unpublished archival records of Mykolayiv regional branch of Rukh and the rukhsky and regional newspapers.

Key words: Narodny Rukh of Ukraine, Mykolaiv regional organization of the Narodny Rukh of Ukraine, rukhists, social project, public.